

je najbližje vrat, kakor da bi on pričakoval zaigrane stvari. Pravičnik je hodil po sobi.

„Povejte mi“, je trdo prijel jurista, „ali bi vzeli cigarete, če bi izpadla igra vam v prid?“

Jurist se ni nadejal tega vprašanja in ni dal odgovora.

„Vi bi vzeli cigarete“, ga je pestil pravičnik. „prav gotovo bi jih vzeli. To bi pa ne bila goljufija, kaj ne! Samo malo več logike, gospod!“

Juristu ni dišala ostrina teh besedi. Iz zadrege ga je rešilo odklepanje vrat. Stražnik je privedel Ilijo, ki je moral osebno vrniti plašč. Ko ga je izročal juristu, je gledal v tla. Okradenec se je pa zastrmel naravnost vanj. Potem je odločno stopil pred stražnika.

„Gospod, meni so danes ukradli denar. Nihče drugi ga ni kakor ta goljuf!“

„Ne laži, hudič!“

Ilija je stisnil pest in divje oplazil okradenca. Stražnik ga je potegnil na hodnik in zapahnil vrata. Okradenec se je sesedel na prično in bolešno zastokal. Iz ust mu je silila kri.

Sobo je temnil vedno gostejši mrak.

## Leonidas

Igo Gruden

Leónidas dè Kserksesu pri Termopilah:

„Če nam puščice tvoje solnce zatemnijo,  
za nas še bolje: se borili bomo v senci!“ —

Kedaj, Leónidas, nam vstal boš med Slovenci?

Kserksisti že od vseh strani na nas prežijo,  
dovolj je Efijaltov v naših temnih silah.

## Pripombe k naši prevratni dobi

Albin Prepeluh

Jugoslovanska mirovna delegacija v Parizu je imela tri glavne delegate, katerih vsak je imel poleg sebe še eksperte za narodna, politična, finančna, kulturna, gospodarska itd. vprašanja. Na čigav predlog so bili imenovani trije delegatje, mi ni znano. Bivšo kraljevino Srbijo je zastopal njen tradicionalni državnik, stari Nikola Pašić. Hrvat je zastopal bivši predsednik „Jugoslovanskega odbora“ v Londonu in takratni prvi zunanji minister nove države Srbov, Hrvatov in Slovencev, dr. Ante Trumbić. Slovenci so dobili svojega delegata v osebi bivšega medvojnega avstrijskega ministra dr. Ivana Žolgerja. Svoje eksperte za razna vprašanja si je menda

izbral vsak delegat sam. To sklepam iz tega, ker je dr. Ivan Žolger tudi mene povabil, da bi se pridružil mirovni delegaciji kot ekspert za socialno-politična gospodarska vprašanja, katero vabilo pa sem moral odkloniti iz več razlogov.<sup>1</sup> Nedvomno je, da Srbi sami niso določili dr. Ivana Žolgerja kot glavnega delegata za Slovence, temveč, da je bil imenovan na pobudo slovenskih političnih strank samih. To sklepam tudi iz tega, ker mi je dr. Gregor Žerjav po moji odklonitvi vabila dr. Ivana Žolgerja izjavil: „Ko smo razmišljali o sestavi naše delegacije za Pariz, na Vas nismo računali. Vi ste tu bolj potrebni!“ Pozitivno tudi vem, da socialistična stranka nikoli ni bila pozvana na posvêt glede sestave naše mirovne delegacije, niti ni bila vprašana za svoje mnenje in predloge. Izmed omenjenih treh naših delegatov je nazvèn vsej delegaciji nove države Srbov, Hrvatov in Slovencev, kakor se je država tedaj imenovala, načeloval Nikola Pašić, ker je bil politično in osebno poznan vsej Evropi, zlasti pa tudi med diplomati Velike antante. Razumljivo je, da se je glede vprašanj, ki so se tikala samó Hrvatov in Slovencev, omejil in se tudi podredil mnenju in zahtevam hrvatskega oziroma slovenskega delegata.

Dr. Ivan Žolger je bil dolga leta višji ministrski uradnik na Dunaju ter je bil na zelo dobrem glasu. Bil je koncilijanten in objektivni mož, pri svojih poslih silno natančen in priden. V političnem pogledu je bil pristaš slovenske klerikalne stranke, vendar se nikoli ni javno izpostavljaj. Bil je edini Slovenec, ki je dosegel ministrsko čast, seveda že med vojno. Ta njegov osebni uspeh je pripisati predvsem številnim vojnim porazom in težkim razmeram, v katerih je živela bivša Avstrija v zadnjih letih svojega obstanka. Njegovo imenovanje za ministra brez listnice je izzvalo

---

<sup>1</sup> Dne 11. januarja 1919 sem prejel od dr. Vodopivca sledeče pismo: „Velecenjeni gospod komisar! Jugoslovanski delegat za mirovno konferenco, dr. Žolger, ki se nahaja sedaj v Beogradu, mi naroča kot svojemu namestniku v komisiji za mirovno konferenco v Ljubljani, da Vas, gospod komisar, v njegovem imenu naprosim, da se pridružite mirovni delegaciji, ki odide te dni v Pariz. Morda bi se, velecenjeni gospod komisar, v tej zadevi zglasili še danes popoldne med 4. in 6. uro ali jutri med 10. in 12. uro pri meni v poslopju Narodne vlade na Bleiweisovi cesti, 2. nadstropje, vrata 20. Z odličnim spoštovanjem udani dr. Vodopivec s. r.“ —

Narodna vlada v Ljubljani je namreč po prevratu ustanovila posebno „komisijo za mirovno konferenco“, ki ji je načeloval dr. Ivan Žolger sam, njegov namestnik pa je bil dr. Vodopivec, goriški rojak in do prevrata uradnik v nekem dunajskem ministrstvu. O njem med vojno, za časa jugoslovanske propagande, nismo čuli ničesar. Kdo je to gospodo pravzaprav postavil na ta nova mesta, mi ni znano. Najbrže pa je bil v tem oziru napravljen poseben dogovor med slovensko klerikalno in liberalno stranko. Tako je prišel n. pr. na svoje mesto z Dunaja v ljubljansko finančno direkcijo kasnejši finančni delegat dr. Karel Šavnik, ki je v tem uradu dolga leta gospodaril, ko je „Narodna vlada“ likvidirala in se umaknila „Deželni vladi za Slovenijo“. Dr. Vodopivec je kasneje postal, po sprejetju Vidovdanske ustave, veliki župan ljubljanski.

veliko zavist med nekaterimi političnimi voditelji takratne „Slovenske ljudske stranke“, ki so se tudi čutili poklicane biti cesarski ministri. Zlasti takratni deželni glavar kranjski, dr. Ivan Šušteršič, se je čutil prizadetega in je dr. Žolgerju osebno zameril to njegovo službeno napredovanje.

Še danes sem uverjen, da je bilo imenovanje dr. Ivana Žolgerja za voditelja slovenskega oddelka jugoslovanske mirovne delegacije v Parizu politično pogrešno. S tem imenovanjem je bil postavljen dr. Žolger, ravno kar še član vojnega kabineta cesarja Franca Jožefa I., med delegate in diplomate zmagovitih antantnih držav. Osebno je bil med njimi malo poznan, zato tudi ni imel takšnih osebnih poznanstev, ki so bila za ta posel potrebna. Pozitivno vem, da je njegovo imenovanje povzročilo tudi med Češkoslovaško mirovno delegacijo velik odpor. Ko sta se ob neki priliki v Parizu sešli Češkoslovaška in Jugoslovanska mirovna delegacija na skupni posvèt, je Čeh dr. Karel Kramář,<sup>2</sup> dr. Žolgerja ostentativno preziral in mu obračal hrbet. Tudi Italijani so v svoji propagandi uspešno izrabili to okolnost v svoj prid in izzvali v pariškem javnem mnenju s tiskom nezadržljivo proti slovenski in hrvaški delegaciji v Parizu.<sup>3</sup>

<sup>2</sup> Med vojno zaradi veleizdajstva obsojen na smrt.

<sup>3</sup> Tako je n. pr. zelo razširjeni bulvarni list „Le cri de Paris“ v svoji številki 1144, z dne 2. marca 1919, objavil karikature dr. Žolgerja, dr. Otokarja Ribarja in dr. Trumbića in sledeči članek, očividno inspiriran od nasprotné politične propagande:

— **Yougo-Slaves.** Le nouveau royaume des Serbes, des Croates et des Slovènes étant composé de trois peuples différents est aussi représenté par trois éminents diplomates, qui se sont partagé la besogne à la Conférence de la Paix.

M. Vesnitch a demandé une bande importante de territoire sur la frontière bulgare et roumaine. M. Trumbitch, qui est Croate, a demandé la Dalmatie et Fiume. M. Zoelger, qui est Slovène, réclame l'Istrie, Trieste, Gorizia et Gradisca. Heureusement, ces messieurs ne sont que trois.

Le Cri de Paris a révélé la curieuse et intéressante personnalité de Zoelger, qui est un des trois délégués yougo-slaves.

Ce qui fait l'unité de sa carrière, c'est son aversion pour l'Italie. Il était un excellent fonctionnaire autrichien quand il fut appelé par M. von Seidler à faire partie de son cabinet de guerre, au printemps de 1918. Comme ministre de l'empereur d'Autriche, il s'employa de son mieux à combattre les Italiens. Dès que l'armistice fut signé, il devint ministre du nouvel Etat yougo-slave et dans sa nouvelle fonction, il s'efforce de contester aux Italiens le fruit de leur victoire. Comme on le voit, M. Zoelger n'a pas changé. Seulement il travaillait autrefois à Vienne, et aujourd'hui il travaille à Paris.

Le Cri de Paris a signalé aussi que les troupes slovènes d'Autriche se défendirent sur la Piave avec héroïsme contre les Italiens et contre les poilus français du général Graziani.

Comme le fait a été contesté, nous tenons à apporter au débat le témoignage autorisé de M. Rybas, député slovène, qui se trouve à Paris avec la députation yougo-slave.

Slovenci v nobenem pogledu nismo bili zadostno pripravljene za to mirovno konferenco. Razen malega števila emigrantov, ki so bili člani „Jugoslovanskega odbora“ v Londonu, in ki so po svojih močéh poskušali v antantnih deželah in severni Ameriki slediti Tomažu Masaryku in Edvardu

Dans l'été de 1918, il protestait au Parlement de Vienne contre ceux qui accusaient le peuple yougo-slave de tendances séparatistes et il s'écriait avec éloquence:

„Toute notre histoire douloureuse démontre que nous avons toujours fait preuve de fidélité envers la maison régnante et que nous avons fait tout notre devoir pendant cette guerre. Ce sont les régiments slovènes, croates, bosniaques qui, plus que tous les autres, ont versé leur sang sur les champs de bataille, même lorsqu'il s'agissait de lutter contre nos frères de race.“

Ainsi, une des conséquences de la guerre sera la constitution d'un royaume où les Serbes qui ont énergiquement combattu l'empire des Habsbourg seront réunis aux Croates et aux Slovènes qui l'ont défendu avec le plus de vaillance. —

V slovenskem prevodu se to glasi takole:

**Jugoslovani.** Novo kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev sestavljajo tri različna ljudstva in jo tudi zastopajo trije odlični diplomatje, ki so si razdelili naloge na mirovni konferenci.

G. Vesnić je zahteval važen pas ozemlja na bolgarski in rumunski meji. G. Trumbić, ki je Hrvat, je zahteval Dalmacijo in Reko. G. Žolger, ki je Slovenec, zahteva Istro, Trst, Gorico in Gradiško. Na srečo, so to samo trije gospodje.

„Cri de Paris“ je označil čudno in zanimivo osebnost Žolgerja, enega teh treh jugoslovanskih delegatov.

Kar tvori enotnost njegovega delovanja, je sovražnost do Italije. Bil je odličen avstrijski funkcionar, ko ga je gospod von Seidler povabil na sodelovanje v svojem vojnem kabinetu, spomladi l. 1918. Kot minister cesarja Avstrije se je zelo potrudil v borbi proti Italijanom. Po podpisane premirju, je postal minister nove jugoslovanske države in skuša v tej svoji novi funkciji Italijanom odrekati sad njihove zmage.

Kakor vidimo, se gospod Žolger ni spremenil. Samo nekdanje deloval na Dunaju, danes pa deluje v Parizu.

„Cri de Paris“ je tudi že poročal, da so se slovenske čete Avstrije junaško branile na Piavi proti Italijanom in francoskim vojakom generala Grazianijsa.

Ker se je to zanikavalo, smatramo za potrebno, predložiti v debato avtorizirano pričevanje g. Rybařa, slovenskega poslanca, ki se sedaj tudi nahaja v Parizu z jugoslovansko delegacijo.

Poleti l. 1918., je v dunajskem parlamentu protestiral proti tistim, ki so dolžili jugoslovansko ljudstvo separatističnih tendenc ter je zgovorno vzkliknil:

— „Vsa naša žalostna zgodovina dokazuje, da smo vedno izkazovali zvestobo vladajoči dinastiji in da smo napravili vso svojo dolžnost med to vojno. Slovenski, hrvaški in bosanski regimenti so, bolj kot vsi ostali, prelivali kri na bojnih poljanah, celó tedaj, ko se je bilo treba boriti proti lastnim plemenskim bratom.“

Tako, ena vojnih posledic bo ustanovitev kraljevine, kjer bodo Srbi, ki so se odločno borili proti cesarstvu Habsburžanov, združeni s Hrvati in Slovenci, ki so to cesarstvo branili z največjim junaštvom.

Benešu, niso Slovenci razvili nobene močnejše in sistematične propagande proti Avstroogrski monarhiji in Habsburgom. Domača agitacija za majniško deklaracijo tudi ni mogla ustvariti sposobnih ljudi za konkretne naloge, ki jih bo kmalo morala reševati mirovna konferenca v težkem ozračju nasprotujočih si interesov na mednarodno takó zeló spornem ozemlju, kakršno je slovensko. Komisija za mirovno konferenco v Ljubljani, ki jo je po odhodu dr. Žolgerja v Pariz vodil dr. Vodopivec, je bila prisiljena, sklicevati na sestanke ljudi, katerih se je slučajno kdo spomnil ali pa bral njihova imena v časopisih, da zbere gradivo o aktualnih vprašanjih. O gospodarski literaturi n. pr. nismo imeli skoro nobenih točnih podatkov, ako morda izvzamemo koncem vojne izišlo knjigo dr. M. Brezigerja „Osnutek narodnega gospodarstva“, ki ima tudi le približno statistiko. Brez točnih podatkov pa naša mirovna delegacija v Parizu ni mogla postavljati točnih navedb, s kakršnimi so delegacije drugih narodov mirovno konferenco in „Svet desetih“ odnosno „štirih“ kar zasipale. Tako n. pr. je morala ta ljubljanska komisija za 29. januarja 1919 sklicati sestanek v mestno dvorano o vprašanju, pod kakšnimi pogoji bi se mogla naša dežela industrializirati. Na tem sestanku se je govorilo:

- 1.) O domačih produkcijskih sredstvih, strojih, črnem premogu, elektrifikaciji.
- 2.) O domačem delavstvu in kako bi se moglo privabiti v deželo kvalificirano delavstvo.
- 3.) Kako bi se mogel poceniti živež in druge življenjske potrebščine.
- 4.) Kaj bi morali storiti za boljše prometne in trgovske zveze z ostalimi deželami Jugoslavije.
- 5.) Kako bi dvignili eksport proizvodov, ki jih proizvajamo.
- 6.) Kakšne industrijske panoge bi se mogle pri nas razviti in katere njihove produkte bi mogli izvažati.

Na tej konferenci je bilo z uradne strani postavljeno tudi vprašanje, ali naj vodimo takšno trgovsko politiko, ki bi podpirala veleposestnike, ter so bila predložena tale vprašanja:

- 1.) Ali naj se zabrani uvoz žita z visoko carino?
  - 2.) Ali naj s pomočjo visoke carine na žito dvignemo poljedelstvo?
  - 3.) Ali naj se zabrani uvoz živine in lesa z visoko carino?
  - 4.) Ali naj z visoko carino podpiramo živinorejo?
  - 5.) Ali naj s pomočjo visoke carine zabranimo uvoz raznih poljskih pridelkov, kakor fižola, krompirja, repe, zelja?
  - 6.) Ali naj s pomočjo visoke carine zabranimo uvoz sadja?
  - 7.) Ali naj s pomočjo carine zabranimo uvoz vina?
- in končno zopet

8.) Ali naj gospodarsko podpiramo veleposestva ali pa srednja kmečka posestva, katera pridelajo le malo več kot se porabi doma?<sup>4</sup>

Za ta in podobna vprašanja smo imeli le površno približno statistiko, koliko so na pr. znašali dohodki posameznika pred vojno od posameznih panog gospodarstva, v Sloveniji, v Avstriji in na Ogrskem, in sicer od poljedelstva in živinoreje, od vinoreje, od sadjereje, od gozdarstva, od industrije, od obrti in trgovine itd. Glede domačega gospodarstva nismo torej imeli razen nekaterih nezanesljivih števil, povzetih in sestavljenih po izkazih statističnega urada na Dunaju za vso avstrijsko državo skupaj, nobenega jasnega pregleda in zelo nasprotujoča mnenja, deljena ne samo po političnih strankah, temveč tudi po stanovskih in osebnih interesih. Takih sestankov je bilo v Ljubljani precèj, toda vsi ti sestanki niso mogli dati prave jasnosti glede vprašanj, na katera je bilo treba konkretno odgovoriti. To je tudi razumljivo, ker more na takšna vprašanja odgovoriti le trajno znanstveno proučavanje.

Med eksperti naše mirovne delegacije so bili dobri, uporabni ljudje, ki so poznali politične in narodne prilike v krajih, v katerih so živeli ali pa se rodili. Bili pa so med njimi tudi ljudje, ki so bili za svoj posel nesposobni in ki so bili imenovani za eksperte samó radi strankarskega ali pa osebnega pritiska.

V političnem pogledu so bili med eksperti najbolj vidne sledeče osebnosti: za Primorje bivši državni poslanec Trsta dr. Otokar Ribaž, za Koroško duhovnik dr. Lambert Ehrlich, za vzhodno Štajersko ter Prekmurje dr. M. Slavič, tudi duhovnik. Za splošna politična vprašanja in zaradi poznanja ljudi in razmer v severni Ameriki je bil določen dr. Ivan Švegel. Tajnik slovenske mirovne delegacije oziroma dr. Žolgerja pa je bil Bruno Stare, pravnik in poznavalec naših narodnostnih razmer v Primorju. Poleg teh so bili tam navzoči še eksperti za razna gospodarska in kulturna slovenska vprašanja. Jugoslovanska mirovna delegacija je imela svoj uradni sedež v hotelu Beau Site, nedaleč od Arc de Triomphe. Načelnik slovenskega dela delegacije dr. Ivan Žolger je tu prebil največ svojega časa, ne samo podnevi, temveč često tudi ponoči na številnih posvètih. Tu je pisal in sestavljal najrazličnejše spomenice in razlage naših domačih vprašanj ter predloge za vplivne osebnosti mirovne konference. Vsak njegov izdelek je bil zeló točno in skrbno sestavljen. Iz rok ni dajal nepopolnih spisov. V tem pogledu je bil izreden in neprecenljiv človek. Toda na drugi strani so mu manjkale bistvene lastnosti modernega diplomata, zlasti v tem času, ko se je zgrinjal v Pariz ves svet in ko se je za

<sup>4</sup> To je samo en primer našega diletantizma izmed mnogoštevilnih v tej usodni dobi naše politične borbe za obstanek sploh.



dolgo dobo odločala usoda mnogih narodov, zlasti pa bodočnost nove Evrope. Imel je malo osebnih zvez z odločilnimi francoskimi, angleškimi in ameriškimi državniki, niti s prezidentom Wilsonom ne. Poleg tega je imela jugoslovanska mirovna delegacija v Parizu proti sebi skoro ves pariški tisk. Pariški véliki listi so bili skoro brez izjeme okupirani in plačani od raznih držav. Država Srbov, Hrvatov in Slovencev je imela za sebe edinole dnevnik „Journal de Débat“, katerega lastnik je bil Comte Begouen. Njegov politični uvodničar pa je bil August Gauvain. Ta list je bil še najbolj razširjen v diplomatskih in aristokratskih krogih ter se ga skoraj ni moglo prištevati med velike svetovne politične dnevnike, čeprav je bil zaradi svojih člankov pri nas neštetokrat citiran in hvaljen. Ostali véliki dnevniki naših zadev niso hoteli niti priobčevati, kajti bili so bodisi v službi naših narodnih nasprotnikov ali pa so hoteli veljati za neutralne. Dobro se spominjam, s kakšno težavo sem uredništvo takratnega velikega socialističnega dnevnika „Humanité“ pripravil do tega, da je sprejelo članek o naših takratnih narodnih zadevah in nezgodah, ki sva ga sestavila skupaj z Rudolfom Golouhom, a še ta je izšel močno okrnjen. Najino prizadevanje, pridobiti za nas takratni zeló levičarski dnevnik „Populaire“ pa sploh ni rodilo uspehov iz razlogov, ki so mi ostali neznani vse do danes.

Krivicu bi delal dr. Ivanu Žolgerju kdor mu ne bi priznal, da se je mož močno trudil dobiti dobre osebne zveze. Toda ta trud mu je otežkočilo njegovo bivše Franc Jožefovo ministrovanje. Imel je nekaj koristnih zvez s francosko aristokracijo. Te njegove zveze so se pričele pri grofici Gasquet, ki je pred vojno večkrat bila pri nas, in sicer v litijskem okraju. Ta grofica ga je seznanila s svojim sorodnikom markizom de Crequi Monfort. Ta francoski marki je seznanil dr. Žolgerja, ki je govoril dobro francoščino, z ostalimi aristokratskimi rodbinami in osebnostmi iz visoke pariške družbe, n. pr. s princeso Rohan. Velike nade je stavil dr. Žolger tudi na maršala Focha, o katerem je mislil, da se bo z vspehom zavzel za slovenske zadeve, ker je bil dober katolik. Te nade so bile seveda jalove, kajti maršal Foch je bil za Francoze samo najvišji vojaški strokovnjak, v diplomatska vprašanja pa se ni rad spuščal, niti ga poklicni francoski diplomati na tem terenu niso priznavali. Dobro znanstvo si je dr. Žolger stekel tudi z univerzitetnim profesorjem Haumontom, ki je bil nekak politični in diplomatski izveščitelj starega vladnega predsednika Clemenceauja, najvidnejšega in najodločilnejšega človeka v „Svetu štirih“. Ta profesor je imel zveze s francoskim delegatom André Tardieujem, znanim desničarskim politikom in kasnejšim predsednikom francoske vlade. To osebno zvezo je baje posredoval francoski kapitan Sant Quintin, ki je pozneje sploh vstopil v diplomatsko službo Francije. Zvez v francoski politični sredini ali celó na levici naša delegacija ni imela nobenih.

Vidna osebnost v tej naši delegaciji je bil slovenski ekspert dr. Ivan Švegel. Dolga desetletja je bil v konzularni in diplomatski službi avstro-ogrške monarhije, zlasti v Ameriki. Ta mož je bil po svojih delovnih metodah pravo nasprotje dr. Žolgerja. Imel je veliko osebnega poznanstva med diplomati in državniki severne Amerike in zmožel bi storiti za Slovence več, ako bi našel v naši delegaciji več opore in sugestije ter pomočnika, ki bi naše domače probleme zares dobro poznal. Znal si je pridobiti osebne naklonjenosti s svojim uglajenim nastopom, z vabili na razne soareje in podobno ter se uveljaviti kot poznavalec politične in diplomatske zgodovine stare avstroogrške monarhije v dolgi dobi vladanja Franca Jožefa I. Stanoval je v velikem in mondenem hotelu „Continental“ na Place de la Concorde, v bližini ameriške delegacije. Med to delegacijo je imel prijatelje, n. pr. ameriškega eksperta Douglas Johnsona, Charles Seymourja, prof. Daya, profesorja Kansas University Kernerja, Čeha po rodu, a za nas Slovence tako usodnega prof. Archibalda Coolidgea, je dobro poznal. Z njih pomočjo je bil on prvi Slovenec, ki je prišel v zvezo s predsednikom Wilsonom. Od navedenih ameriških ekspertov je bil za naša vprašanja pridobljen prof. Kerner, medtem, ko je bil Coolidge v koroškem vprašanju naš nasprotnik, ker je propagiral kot bodočo mejo med Avstrijo in Jugoslavijo Karavanke. Prav dobre zveze je imel dr. Ivan Švegel tudi z vplivnim zapupnikom prezidenta, polkovnikom Edvard Mandell Housom.

Do slovenske delegacije zaradi dogodkov na naši severni meji, na Koroškem, je, mislim, prišlo takole: 25. aprila 1919 je posetil dr. Švegl v njegovem hotelu ameriški kapitan Stuart Montgomery, ki mu je javil, da bi imel prezident Wilson ob enajsti uri 15 minut nekoliko časa, da ž njim razgovarja o slovenskih in jugoslovanskih zadevah. Nekoliko dni poprej so namreč dr. Švegel, dr. Gustav Gregorin in dr. B. Vošnjak obiskali ameriškega poslaniškega svetnika Arturja Hugh Frazierja. Temu je dr. Švegel dejal, da Wilson doslej sploh še ni zaslišal nobenega zastopnika Slovencev in da bi bilo to potrebno. Dr. Švegel je poiskal dr. Gregorina in Vošnjaka, ki oba govorita tudi angleško, da vsi skupaj zainteresirajo prezidenta za naša slovenska vprašanja. Wilson jih je sprejel zelo ljubeznivo in razgovarjal ž njimi preko določenega časa. Po zasebnih zapiskih, ki so mi bili na razpolago, se je začel razgovor s konstatacijo, da so Slovenci najbolj zapadno ležeči slovanski narod, ki ima komaj poldrugi milijon duš, od tega skoro 200.000 v Zedinjenih državah. Ti so si s svojim delom v novi domovini pridobili ugled, a tudi v duhovnem oziru morejo pokazati na lepe uspehe. Iz njihovih vrst je izšlo pet škofov katoliške cerkve v Ameriki, med katerimi je najbolj znan apostol Indijancev in pisec njihove gramatike Friderik Baraga. Po njem se imenuje v državi Michigan neko mesto in celó neka County. V Evropi so živeli Slovenci na vsem alpskem ozemlju zapadno in južno od Donave ter bili mejaši Čehov, medtem, ko so morali prestajati



hude borbe na vzhodu z barbari in Turki, braneči zapadno civilizacijo. V hrbtu napadeni od Nemcev so sicer izgubili v Alpah kos za kosom svoje zemlje, kljub temu pa so se ohranili na svojem sedanjem teritoriju v trinajststoletnih bojih. Danes zapirajo pot nemškemu imperijalizmu do Srednjega morja, zaradi česar so važen sočinitelj evropskega ravnotežja. Prezident Wilson je to razlago pazno poslušal in pripomnil, da so nekateri pogledi zanj novi, nato pa je prešel na svoje odprto pismo o italijanskem vprašanju in na našo bodočo mejo napram Italiji. Za njegov interes za naša narodna vprašanja so se mu gospodje zahvalili ter ga opozorili še na dispozicije, ki so bajé obstajale glede naših mejâ na Koroškem in Štajerskem proti Avstriji in Ogrski. Opozorili so ga tudi na okolnost, da bo gorenjski del Kranjske, ki pripade Jugoslaviji, politično in gospodarsko povsem odrezan, ako bodo Italijani vztrajali pri svoji odklonitvi Wilsonovega posredovalnega predloga. „Vaše argumente povsem priznavam,“ je rekel prezident, „toda tu ravno mora poseči vmes „Lague of Nations“ (Zveza narodov) in preprečiti zatiranje manjšin po velikih narodih.“ To prezidentovo naziranje je bilo malo tolažilno, čeprav je dodal: „Mi bomo v tem oziru določili močne garancije, da bodo posamezni narodni deli, če se bodo čutili zatirane, mogli apelirati na Zvezo narodov.“ Na pripombo, če nam Zveza narodov kasneje morda vrne izgubljene rojake, pač ni nobenega razloga, da bi se napravila ta dolga pot, marveč naj bi se takoj, že sedaj uveljavila načela prezidentovih programatskih točk, je Wilson odvrnil, da je pač želja Italije dobiti strategične meje. Dr. B. Vošnjak je povsem pravilno pojasnil, kako je ravno vojna dokazala, da je bila stara meja ob Soči najboljša strategična meja, vsekakor boljša kot nova, ki je daljša in katero si je določila Italija sama v „londonskem paktu“. Ta meja v istrskem Krasu ni nikakšna obrambna meja. Italijanska utemeljitev z razvodjem med Jadranskim in Črnim morjem tudi nima vrednosti. Težko je najti zemljevid, na katerem bi se ne dalo najti podobnega razvodja. Prezident Wilson je nato razložil, kje naj bi po njegovem tekla meja. Ta bi prerezala Istro in šla po stari rimski meji. To je bila takozvana meja Raše, kakor so mu jo predlagali tudi njegovi eksperti. Kako bi naj potekala meja dalje proti severu, o tem si še ni bil na jasnem. Vsekakor zadeva še ne bo tako kmalu rešena, je rekel, in bi bilo zato potrebno napraviti še en poizkus, da se reši Gorica za Slovence, ker bi sicer z Gorico izgubili tudi vso soško dolino z Idrijo vred. Glede Reke se je prezident Wilson odločno izjavil proti italijanski okupaciji in je pokazal pri tem dosti stvarnega poznanja razmer, zemljepisne lege in geografskih imen. Povedal je, da ima v svoji delovni sobi reliefno karto, ki kaže strme brežine vzhodne jadranske obale, ter postavlja v čudno luč italijansko trditev, da preostane naši državi tudi še brez Trsta, Reke, Zadra in Šibenika cel tucat izvrstnih pristanišč, kakor so Makarska ali Ercegnovi. Dr. Švegel je opozoril prezi-

denta pri tej priliki na okolnost, da si želi Italija poleg Trsta tudi Reko iz razlogov, da odreže našo novo državo gospodarsko od Jadranskega morjá. Reka sama na sebi ne predstavlja prvovrstnega pristanišča zaradi izrednih morskih globin, ki zelo ovirajo in dražé zidavo pomolov. Ogrska vlada je za Reko veliko storila, da bi mogla uspešno konkurirati avstrijskemu Trstu, pa ni uspela. Trst je veliko pristanišče Jadrana in bo to tudi ostal v vsakem primeru, ako ga sama Italija ne bo konkurenčno onemogočila. Samo v tem primeru bi jugoslovanska Reka delno uspela, a da se to prepreči že vnaprej, noče Italija ničesar čuti o Reki, ki bi spadala k Jugoslaviji. Prezident Wilson ni mogel skriti svojega notranjega razburjenja, ko se je o tem govorilo. Posebno še, ko je omenil „soglasno izvoljenega poslanca Reke“, gospoda Ossojnacka, ki so ga Italijani prezidentu kot takšnega predstavili. Rekel mu je, da je bila njegova „soglasna“ izvolitev mogoča pač samó na ta način, da se je slovansko prebivalstvo nasilno odvrnilo od volitev. Wilson se je sam smejal, ko je dostavil: „Morali bi videti, kako presenečen je bil“. Wilson je izjavil, da mu je dobro znano, da so Madžari italijansko prebivalstvo na Reki šele zadnje čase umetno utrdili in pomnožili. Dr. Švegel mu je nato pojasnil: „Naravno, še leta 1848. je bilo v tem mestu samo 700 Italijanov. Enak primer velja tudi za Trst in Gorico, ko je po ustanovitvi trozveze (Nemčija, Avstroogrška in Italija) zahtevala Nemčija od dunajske vlade zaščito italijanskega prebivalstva. Sedaj pa naj Slovenci zaradi teh 15.000 Italijanov v Gorici izgubimo ne samo mesto Gorico, temveč vso goriško deželó, ki šteje 155.000 prebivalcev. Misleč na Celovec in na Maribor je dr. Švegel še dostavil, da v slovanskih deželah stare avstroogrške monarhije mesta nikjer niso bila v skladu s svojim podeželjem, nasprotno bila so trdnjave nemškega uradništva, oficirjev, trgovcev, industrijalcev, nameščencev in učiteljev, ki so tujca lahko preslepile s svojo nemško ali madžarsko vrhno barvo. Ta barva pa bo skopnela kakor sneg, ako nastopijo normalne razmere. To spoznanje, ki je posebno za Amerikance zelo težavno, sedaj že narašča med eksperti te velike dežele.

Informacije, ki jih je imel prezident Wilson o dosedanji trgovini na Reki so delegacijo precej presenetile, kajti statistika, na katero so gradili Italijani svoje trditve, je bila netočna. Ker je nekoč jugoslovanski zunanji minister Trumbić izjavil, da odpada 50% reškega trgovskega prometa na jugoslovansko zaledje, a je dr. Ossojnack v pariških listih temu oporekal, češ da ima naš del reške trgovine komaj 7%, je mislil Wilson, da absorbira Reka poleg ogrskega tudi del rumunskega trgovskega prometa. To prezidentovo naziranje seveda ni bilo točno, ker ima Rumunija za svoj petrolej in za svoje žito vendarle svoja lastna pristanišča v Črnem morju. V tem primeru se je zopet pokazala pomanjkljiva pripravljenost naše mirovne delegacije, ki ni imela zbranih natančnih statističnih podatkov, ki ne bi bili sporni. Ta nejasnost je Amerikance in prezidenta

Wilsona dovedla do tega, da so iskali drug izhod iz tega spora, in so ga res našli v neodvisni reški državi. Dr. Švegel je to misel smatral za politično opasno, sprejemljivo samo v primeru, ako se istočasno tudi Trst z vsem Istrskim polotokom internacionalizira in postavi pod ameriško upravo. Takšna rešitev bi bila dobrodošla radi utrditve bodočega miru v tem delu sveta, a mladi jugoslovanski državi bi bila koristna zaradi lastnega gospodarskega napredka z ameriško pomočjo. Prezident Wilson te dr. Šveglove zamisli sicer ni odbil, bil pa je mnenja, da njegova domovina ne bo hotela ostati stalno zapletena v evropske zadeve. Dr. Švegel je pripomnil, da je postal svet manjši, prometne zveze so se pomnožile, a vstop Amerike v svetovno vojno mu dokazuje, da se je odrekla svoji dosedanji izolaciji. „Amerika has come here to stay.“ Amerika je prišla, da ostane. Med konflikti Evrope vštevši tudi Carigrad, je jadransko vprašanje takó zeló važno, da je postalo na mirovni konferenci največji evropski problem. Trst kot pomorsko pristanišče leži skoro v srcu Evrope in bo zato ostal večni cilj nemških željâ. Italijanska politika in okupacija Trsta vzdržujeta ta nemški cilj tudi za bodočnost. Wilson da je to že spoznal, ko ni prezrl medsebojnih stikov med Nemci in Italijani takoj po sklenitvi premirja. Zlasti je postal prezident pozoren, ko je dr. Švegel dejal, da je Napoleon pred 100 leti, ko je ustanovil Ilirijo, priključil Trstu kot pristanišču celó del Tirolske, do Lienza. Smehljaje je odgovoril Wilson: „Želel bi, da imam danes Napoleonovo moč.“ Sedaj je nastopil trenutek, da se napravi prezidentu kompliment. „Vaša beseda, gospod prezident, seže delj kot je Napoleonov meč! To kar ste predvčerajšnjim zapisali o Reki sega daleč preko tega objekta in vzbuja v nas upanje na boljše človeštvo, ki se bo moralo osvoboditi kratkovidnega egoizma, za katerega je danes Italija dober primer.“

„Tudi jaz mislim takó,“ je gorko odvrnil prezident in začel razlagati, da se praktična izvedba njegovih idealističnih ciljev ne dá doseči z enim mahom, temveč samo postopoma. Pri tem je rabil primer, da se ne more menjati potí takó, da se nenadoma zavije ostro okoli vogala, temveč treba je zavoziti na drugo pot previdno in počasi. To je sedaj slučaj z Italijo, ki se zapira pred stvarnostjo in zahteva izvedbo „londonskega pakta“, ki ga je označil kot „hold up“. Če bi tega pakta ne bilo, katerega Amerika ni nikoli priznala, morata pa ga priznavati Francija in Anglija, bi se on, prezident, rad zavzel za vse slovenske zahteve glede mejâ proti Italiji, ker priznava njihovo upravičenost in uvideva, da ne zahtevamo več kot jasno vidljivo narodno mejo. Dr. Vošnjak ga je pri tej priliki še zaprosil naj vztraja pri zahtevi po pravičnem plebiscitu v teh krajih.

Razgovor s prezidentom je bil takó živahen in se je dotikal toliko vprašanj, ki zadevajo Slovence, da je družba ostala v razgovoru še dolgo stojé, ko se je že dvignila s sedežev. Wilson je rekel, da bi se rad še dalje

razgovarjal, ako ne bi imel že naročenih obiskov. S humorom je pripovedoval o svojih izkušnjah, ko je dolge ure hodil po okolici New Yorka, ne da bi slišal eno samo angleško besedo, pa ni pri tem nikoli podvomil o amerikanskem značaju tega mesta. Dr. Gregorin je prezidentu končno še potožil radi razmer, v katerih morajo živeti po okupaciji njegovi slovenski rojaki ter je navajal v podkrepitev svojih trditev primere. Končno mu je delegacija izročila umetniški album z več tisoč podpisov slovenskih deklet s prošnjo, da ga izroči svoji hčerki Miss Wilson, ki je tedaj še ni bilo v Parizu.

Ta prvi razgovor nekaterih ekspertov slovenske mirovne delegacije s prezidentom Amerike je bil dosežen samo z osebnim znanjem, ki si jih je pridobil dr. Ivan Švegel v Ameriki že pred vojno, a tudi še pozneje kot naš ekspert v Parizu.

Iz tega razgovora se je porodila glede na vojni konflikt na Koroškem tudi misel, da naj pridejo tedanji politični predstavniki Slovencev sami v Pariz in odločujočim možem povedó ter razložé svoje težnje. Najbolj aktualna je bila tedaj naša borba na Koroškem, zato je bilo koroško vprašanje v ospredju. Naša mirovna delegacija je poslala tak predlog osrednji vladi v Beograd, ki je tej zamisli pritrdila, čeprav mu stari Nikola Pašić ni bil naklonjen in se je izrekel proti odhodu te posebne delegacije v Pariz.

(Dalje.)

## **Ex oriente lux . . .**

(André Gide: Vrnitev iz S. S. S. R.)

Igo Gruden

Ko šel iz Moskve je Napoleon,  
svetila mu na pot je luč od vzhoda;  
brez luči Gide od tam je šel v zaton —  
v zapadu zanj kulturna je svoboda:  
krog glave zdaj mu sveti slave venec,  
prižgal mu svečko je v spomin — Slovenec.

## **Politični obzornik**

### **Po dveh letih iskanja**

Ni novo spoznanje, da je treba narodom politične samostojnosti, da si lahko ustvariyo na vseh področjih take oblike življenja, kot jim v določeni dobi in okolici ustrezajo. Kajti le v politični svobodi si je mogoče zavarovati narodni obstoj in zagotoviti narodni razvoj do stopnje, na kateri bo nekoč uresničena enakost ljudi in narodov v medčloveški skupnosti in se bo odprl človeštvu nov vek. Politična